

ЗМІНА ПРОФЕСІЇ ТА ПЕРЕНАВЧАННЯ ДОРΟΣЛОГО НАСЕЛЕННЯ У ВИРІШЕННІ ПРОБЛЕМИ БЕЗРОБІТТЯ

УДК 159.9 : 331.5

МІСЯЧНА Н.М.

аспірантка факультету психології кафедри соціальної роботи Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ

Стаття присвячена визначенню ролі освіти та професійної орієнтації у вирішенні проблеми безробіття та визначенню готовності безробітних до зміни професії та перенавчання.

Ключові слова: *безробіття, психологічна готовність, професійна орієнтація.*

ИЗМЕНЕНИЕ ПРОФЕССИИ И ПЕРЕОБУЧЕНИЕ ВЗРОСЛОГО НАСЕЛЕНИЯ В РЕШЕНИИ ПРОБЛЕМЫ БЕЗРАБОТИЦЫ

Статья посвящена определению роли образования и профессиональной ориентации в решении проблемы безработицы и определению готовности безработных к смене профессии и переобучению.

Ключевые слова: *безработица, психологическая готовность, профессиональная ориентация.*

Актуальність теми дослідження. Перехід України до ринкових відносин призвів до виникнення низки проблем у сфері соціально-трудоких відносин. Спад виробництва та порушення господарських зв'язків; закриття частини підприємств, установ; посилилися міграційні процеси і структурний перерозподіл робочої сили – ось основні причини масового безробіття в Україні [2].

Сучасні економісти розглядають безробіття як природну і невід'ємну частину ринкового господарства, що сприяє підвищенню конкурентоспроможності та економічної активності населення. Ринок праці став більш динамічним: зміна застарілих спеціальностей сучасними; зростання числа спеціальностей, що вимагають високої кваліфікації; постійне підвищення вимог до рівня знань, умінь і навичок працівників; більш комплексна професійна спеціалізація; необхідність інноваційного мислення. Дана ситуація змушує безробітного підвищувати власну конкурентоспроможність за рахунок підвищення кваліфікації, оволодіння новими або додатковими навичками, додатковою спеціальністю, перепідготовки та перенавчання; міняти професійну діяльність, професійну спрямованість. Вимушена зміна професії, перенавчання з метою працевлаштування є основними етапами процесу професійної переорієнтації безробітних.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблема визначення критеріїв ефективності професійної орієнтації взагалі знайшла відображення в деяких розробках А. Леонтьєвої, А. Магницького, І. Назімова, В. Авансова, В. Степанова, М. Талалай, С. Вершиніної та інших. Окремі аспекти професійно-орієнтаційної роботи розглядаються в роботах вітчизняних науковців, зокрема В. Савченка, М. Бендюкова, Т. Целіковської, Л. Г. Авдєєв, Н. В. Ортікова.

Метою статті є визначення ролі освіти та перенавчання дорослих у вирішенні проблеми безробіття.

Виклад основного матеріалу. Підготовку безробітних до опанування нової професії слід розглядати як складне соціально-психологічне явище, що охоплює професійну орієнтацію, професійне навчання та професійну адаптацію.

Професійна переорієнтація – довготривалий, надзвичайно складний та суперечливий процес вибору особистістю нової професії на основі набутих професійних здібностей, сформованої системи ціннісних орієнтацій, поглядів та стану ринку праці [3].

Перенавчання повинно забезпечити відповідності підготовки спеціаліста вимогам й умовам нового робочого місця, як основної передумови успішної професійної адаптації здобувача робочого місця в стабільних умовах; а також розвиток мотивації професійного навчання й пошуку роботи, розвиток додаткових фахових умінь і професійно значущих якостей як основної передумови розвитку конкурентоспроможності, успішної професійної адаптації спеціаліста в умовах розвитку ринку праці.

Освіта дорослих є невід'ємною частиною політики навчання впродовж усього життя, та необхідною для життя в умовах конкуренції для забезпечення можливостей працевлаштування, соціальної інтеграції та особистого розвитку. У зв'язку з цим Європейська Комісія з питань освіти наголошує, що потрібно докладати значних зусиль для гарантування участі ще більшої кількості дорослих у освітньому процесі на протязі їхнього життя.

Організатором професійної перепідготовки безробітних стає служба зайнятості населення, основною функцією якої є сприяння безробітним громадянам у працевлаштуванні. Фахівці служби зайнятості надають професійно-орієнтаційні послуги безробітному на етапі вибору нового професійного шляху. Безробітний потребує такої допомоги, оскільки не готовий самостійно зробити вибір.

Директор Державного центру зайнятості Лариса Сидельнікова нагадує, як змінив умови пошуку роботи і обліку безробітних Закон «Про зайнятість населення» [1].

Перелік послуг, на які можуть розраховувати безробітні та працюючі українці, став ширше. Насамперед, серед інновацій слід відзначити можливість для людей старше 45 років – які мають роботу, так і безробітних, які не досягли пенсійного віку, – отримати ваучер на навчання новій професії або підвищення кваліфікації із затвердженого Кабміном переліку професій та спеціальностей. «Право ж на професійне навчання за рахунок коштів фонду соціального страхування на випадок безробіття мають громадяни, зареєстровані в центрах зайнятості як безробітні, – пояснює Л. Сидельнікова. – Люди без професії можуть пройти профпідготовку. Безробітні, чия професія виявилася неактуальною на ринку праці, можуть пройти перепідготовку або, якщо це необхідно, підвищити свою кваліфікацію».

Мета перепідготовки фахівців – підтримка їх конкурентоспроможності на сучасному ринку праці. Адже багато професій, які були затребувані 20-25 років тому, сьогодні не користуються попитом. Друга освіта може суттєво допомогти у вирішенні проблеми працевлаштування або підвищення по службі. «Природно, що знання, уміння і навички застарівають з плином часу. Багато людей у віці від 45 років, отримавши професію після школи, навіть не пробували освоїти нову спеціальність, не підвищували рівень своєї кваліфікації, а тому втрачали затребуваність на ринку праці», – коментує ситуацію Наталя Шевченко, начальник управління організації профорієнтації та профнавчання Державного центру зайнятості .

Ваучер на безкоштовну освіту можуть отримати особи, які мають вищу або професійно-технічну освіту віком від 45 років і до досягнення ним пенсійного віку. Страховий (офіційний, із занесенням до трудової) стаж претендента на ваучер повинен бути не менше 15 років. При цьому не важливо, працює людина на момент подачі заяви чи ні. «Ваучери отримують не тільки ті, хто не може знайти роботу за фахом, а й люди, які розглядають свою трудову діяльність в перспективі і які розуміють, чого їм не вистачає, щоб зберегти конкурентоспроможність серед колег», – говорить Наталя Шевченко. Тобто головне – бажання вчитися і підвищувати свою кваліфікацію. Отримати ваучер на освіту можна тільки один раз.

Науковці відмічають, що нове покоління для досягнення успіху протягом життя має, у середньому, чотири рази міняти сферу професійної діяльності. А фахівці, які залишаються

зайнятими в одній галузі тривалий час, підвищувати свою кваліфікацію не рідше, ніж один раз в три роки. Міжнародна статистика свідчить, що у працівників з низьким рівнем кваліфікації ризик стати безробітним в чотири рази вищий, ніж у кваліфікованих спеціалістів [4].

За оцінками спеціалістів США щорічно оновлюються 5% теоретичних і 20% професійних знань, якими володіють інженери, лікарі, педагоги ті інші фахівці. У сучасному світі знання змінюються швидше, ніж змінюються покоління, а подвоєння кількості інформації відбувається менше ніж за рік.

Саме динамічність ринку праці, поява нових професій збільшує кількість безробітних людей дорослого віку та вимагає від безробітних вимушено змінювати професію та перенавчатися.

Причина того, що безробіття сприймається самим суб'єктом і його оточенням як найгостріша стресова ситуація, полягає в тому глибинному зв'язку, який існує між особовим самоусвідомленням і трудовою діяльністю. Робота є одним із головних чинників, що визначають внутрішнє самопочуття людини. Роки професійної діяльності виказують сильний перетворюючий вплив на інтелект, характер, звички і схильності людини.

Дорослість характеризується висококваліфікованим виконанням обраних у молодості професійних та соціальних ролей, досягненням піку у посадовому статусі, а також деяким зниженням соціальної активності. Таким чином поведінка безробітних дорослого віку суттєво залежить від статусного положення, високого рівня освіченості, життєвого досвіду, тому вони драматично сприймають втрату роботи й досягнутого статусного положення. Їх хвилюють зміни і складності освоєння нового, через що деякі з них сумніваються у своїх власних можливостях оволодіти, у разі потреби, новою професією [2].

Окрім цього, як показують дослідження, серед безробітних громадян дорослого віку значна частина осіб з вищою освітою. Високий рівень освіти в значній мірі стає на заваді перенавчанню. Люди, які мають значний виробничий стаж, високий інтелектуальний потенціал, високий рівень освіти, кваліфікації, як правило, характеризуються високим рівнем домагань, неадекватною самооцінкою (або завищену або занижену). Вони не можуть адекватно оцінити ситуацію на ринку праці й свої шанси.

Саме це впливає на рівень готовності безробітних до зміни професії та перенавчання. Психологічна готовність розу-

міється, як складне особистісне утворення, багатопланова і багаторівнева структура якостей, властивостей і станів, які у своїй сукупності дозволяють конкретному суб'єкту успішно виконувати діяльність.

Науковці (М. Дьяченко, Е. Зеером та Л. Кандибович) визначають, що психологічна готовність дає можливість особистості швидко й успішно опановувати нову техніку й технологію, виконувати нові виробничі завдання, здобувати відсутні знання й уміння, що забезпечують ефективність нової професійної діяльності. З точки зору характерологічних якостей особистості психологічна готовність є сукупністю особистісних характеристик і особливих форм поведінки (постійного самовдосконалення і самоактуалізації, здатність ризикувати, проявляти ініціативу, підприємливість у суспільстві, на робочому місці тощо), що виявляються в ситуації зміни професії. Психологічна готовність є механізмом соціальної адаптації, що дозволяє людині управляти ресурсами суб'єктності і професійною поведінкою. Підтвердженням цьому є ціла низка випадків, коли людина, залишившись без роботи, і не маючи сформованих особистісних якостей професійної мобільності, стає незахищеною і безпомічною. Тут, як зауважує Н. Михайлова, проявляється психологічна неготовність до подальшої активної професійної діяльності у змінених умовах [4]. Такі люди втрату роботи вважають власною поразкою, пояснюючи цю ситуацію своєю професійною некомпетентністю. На жаль, вони не беруть до уваги ті обставини, що не підвладні їх волі. Проте причиною безробіття може стати і соціально-економічна ситуація в країні, і конфліктні ситуації в трудовому колективі, і врешті-решт стиль цілеспрямованої поведінки на подолання «ситуації невдачі».

Незаперечним є той факт, що в сучасних соціально-економічних умовах людина змушена постійно знаходитись в ситуації невизначеності, пошуку, самоосвіти та самовдосконалення. «Люди, які не встигли перебудуватися, як правило, виявляються на узбіччі життя. В ситуації невизначеності людина найчастіше відчуває незадоволеність собою, своїм життям.

Важливою проблемою сучасного ринку праці є і наявність в ньому потоку вторинних безробітних. Вдруге безробітним вважається здобувач робочого місця, який отримав професійне перенавчання, але не працевлаштувався або працевлаштувався, але не закріпився, не адаптувався на новому робочому місці. Це відбувається в силу неузгодженості влас-

них очікувань, професійної кваліфікації з об'єктивними потребами і очікуваннями роботодавця на ринку праці.

Завдання і результат професійної перепідготовки безробітних полягають не тільки в опануванні ними нових знань і умінь, а й у формуванні у них мотивації оволодіння новою професією, виявленні здатності визначити і успішно пройти власний шлях нового професійного становлення [2].

Профорієнтаційна робота з безробітними дорослого віку, в першу чергу повинна бути спрямована на: зняття психологічних бар'єрів, пов'язаних з віком; підвищення професійної мобільності; підвищення рівня самоактуалізації; підвищення мотивації до пошуку роботи; формування власної стратегії пошуку роботи; виявлення власних смислів своєї трудової діяльності (що я хочу, що я можу, якщо я буду працювати); визначення власних конкурентних переваг відповідно до вимог ринку праці; визначення наявних можливостей безробітного щодо відкриття власної справи.

Найчастіше багатьом безробітним дорослого віку необхідна психологічна допомога, яка полягає, в першу чергу, у підвищенні соціальної активності. Як приклад, профконсультанту необхідно звернутися до досвіду безробітного з опорою на його особистісні характеристики, виявити стереотипні уявлення про себе як про ефективного працівника, виявити дійсні потреби в оволодінні професією без урахування реально існуючих можливостей. Після аналізу даної інформації профконсультант здійснює корекційну та орієнтаційну роботу, яка спрямована на активізацію якостей і станів безробітного, що допомагають розглядати питання відсутності робочої зайнятості з точки зору конструктиву (наприклад, е привід опанувати нові види діяльності, зайнятися підприємницькою діяльністю тощо). Безробітний завдяки такій співпраці з профконсультантом формує в собі більш впевнену позицію й самовідчуття.

Висновок. Отже, зробивши теоретичний аналіз літератури, можна сказати, що перехід до нової форми сучасного суспільства – інформаційного суспільства, призвело до зростання числа спеціальностей, що вимагає високої кваліфікації, потребує від громадян нових умінь та знань, які дозволяють швидко, мобільно та ефективно використовувати інформацію для власного добробуту, розвитку та навчання.

За оцінками спеціалістів США щорічно оновлюються 5% теоретичних і 20% професійних знань, якими володіють інженери, лікарі, педагоги ті інші фахівці. У сучасному світі знання змінюються швидше, ніж змінюються

покоління, а подвоєння кількості інформації відбувається менше ніж за рік.

Перенавчання дає можливість йти в ногу з часом та бути конкурентоспроможними на ринку праці. Але певні психологічні особливості дорослого віку впливають на готовність безробітного до зміни професії та перенавчання.

Профорієнтаційна робота з безробітними дорослого віку, в першу чергу повинна бути спрямована на: зняття психологічних бар'єрів, пов'язаних з віком; підвищення професійної мобільності; підвищення рівня самоактуалізації; підвищення мотивації до пошуку роботи; підвищення рівня готовності безробітних до зміни професії та перенавчання тощо.

Література

1. Закон України «Про зайнятість населення» (зміни від 1.01.2013р.).
2. Хакімова Н. Р. Профессиональное самоопределение личности и психологические условия его реализации в ситуации смены профессиональной деятельности: дис. кандидата психол. наук : 19.00.01 / Хакімова Нурия Равельевна. – Кемерово, 2005. – 179 с.
3. Авдєєв Л. Г. Професійна орієнтація безробітних громадян та молоді: навч.-метод. розробка / Авдєєв Л. Г., Ортікова Н. В. – К. : ППК ДСЗУ, 2013. – 55 с.
4. Актуальні проблеми професійної орієнтації та професійного навчання населення : матеріали науково-практичної конференції (29-30 листопада 2012 р., м. Київ) : у 2 ч. – ч. 2 / уклад. : Л. М. Капченко, С. О. Тарасюк, Л. Г. Авдєєв та ін. – К. : ППК ДСЗУ, 2012. – 306 с.

The article is devoted to defining the role of education and vocational guidance in addressing unemployment and unemployed definition of readiness to change professions and retraining.

Keywords: *unemployment, psychological readiness, vocational guidance.*